

ПІДГОТОВКА КАДРІВ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

УДК 159.922

В. І. Барко,

доктор психологічних наук, професор, професор кафедри соціології та психології факультету № 6 (права та масових комунікацій) Харківського національного університету внутрішніх справ; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4962-0975>;

В. П. Остапович,

кандидат юридичних наук, завідувач лабораторії психологічного забезпечення Державного науково-дослідного інституту МВС України;

В. В. Барко,

кандидат педагогічних наук, науковий співробітник лабораторії психологічного забезпечення діяльності ОВС Державного науково-дослідного інституту МВС України

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Розглянуто питання вдосконалення професійної психологічної підготовки поліцейських Національної поліції України. Проаналізовано вітчизняний і зарубіжний досвід організації та проведення психологічної підготовки поліцейських, результатом якої має бути високий рівень мотивації професійної діяльності поліцейських, формування здатності успішно протидіяти стресовим чинникам, конфліктам та іншим факторам ризику, розвиток професійно важливих індивідуально-психологічних якостей. Надано пропозиції щодо розробки нормативних документів для організації та здійснення професійної психологічної підготовки поліцейських Національної поліції України.

Ключові слова: поліція, правоохоронні органи, професійна психологічна підготовка, нормативно-правове забезпечення, мотивація, стрес.

Постановка проблеми. В умовах загострення криміногенної ситуації в державі особливого значення набувають питання професійної підготовки поліцейських до службової діяльності. Досвід зарубіжних країн свідчить, що ефективна професійна підготовка правоохоронців обов'язково передбачає психологічну складову. Це пояснюється тим, що поліцейський повинен не лише володіти спеціальними професійними знаннями й уміннями, а і бути психологічно готовим до дій в особливих та екстремальних умовах, комунікації з різними категоріями громадян, застосування фізичної сили і спецзасобів, швидкого реагування на події в умовах дефіциту часу та ризику тощо. Дослідження вітчизняних і зарубіжних учених свідчать, що складні умови праці поліцейських нерідко призводять до появи психологічних проблем – конфліктів, посттравматичних стресових розладів, схильності до девіантної поведінки і професійної деформації тощо [1–7]. Тому

важливим напрямом підвищення ефективності функціонування поліції є забезпечення психологічної підготовки поліцейських до умов професійної діяльності. Результатом такої психологічної підготовки має бути високий рівень мотивації професійної діяльності поліцейських, формування здатності успішно протидіяти стресовим чинникам, конфліктам та іншим факторам ризику, розвитку комунікативного потенціалу, навичок емоційної саморегуляції, інших професійно важливих якостей. Оскільки поліція є новим правоохоронним органом нашої держави, то на сьогодні дуже мало власного досвіду щодо професійної психологічної підготовки поліцейських до діяльності, не розроблене відповідне нормативно правове забезпечення цієї підготовки. У законі України «Про Національну поліцію» не закріплена система професійної, в тому числі психологічної підготовки поліцейських.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження багатьох учених показують, що поліцейському потрібно мати необхідні для роботи професійно важливі індивідуально-психологічні якості, серед яких особливо важливими є сила та лабільність нервової системи, сміливість, стресостійкість, комунікабельність, лідерські якості, достатньо високий рівень інтелекту і креативності тощо. Необхідно враховувати ці індивідуальні особливості під час професійного відбору кадрів до поліції, а також постійно розвивати та вдосконалювати різні компоненти психологічної готовності поліцейських до діяльності у процесі здійснення спеціальної професійної психологічної підготовки [1, с. 25; 2, с. 54]. Проте чинна законодавча та нормативно-правова база діяльності Національної поліції України не дозволяє повною мірою вирішити актуальні завдання професійної психологічної підготовки поліцейських. Аналіз нормативно-правової бази й останніх досліджень, присвячених питанням професійної підготовки поліцейських і психологічної роботи в Національній поліції України, показує, що документами, які регламентують питання організації та проведення професійної та службової підготовки поліцейських, є закон України «Про Національну поліцію», постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національну поліцію», а також наказ МВС України «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» [8–10].

Вітчизняні науковці приділяють багато уваги розробці проблематики психологічної підготовки поліцейських і проблем психологічного забезпечення діяльності МВС України. Проведено багато наукових досліджень, розроблено навчально-методичні, практичні посібники та рекомендації для поліцейських, керівників підрозділів поліції, психологів і працівників кадрових апаратів, які спрямовані на здійснення психологічного забезпечення діяльності Національної поліції України. Такі науковці, як В. Г. Бабенко, І. В. Клименко, В. О. Криволапчук, А. А. Кирієнко, Ю. В. Котляр, В. О. Лефтеров, І. І. Пампура, Н. В. Ярема, С. І. Яковенко, О. М. Цільмак, автори цієї статті

В. І. Барко, В. П. Остапович, та інші за останні роки на основі своїх досліджень підготували наукові видання за актуальною тематикою, пов'язаною з розвитком професійно-психологічної готовності поліцейських до службової діяльності, формуванням психологічної та фізичної готовності особистості до дій в екстремальних ситуаціях, забезпеченням психологічного здоров'я працівників Національної поліції України; психологічним забезпеченням працівників ОВС та військовослужбовців Національної гвардії – учасників антитерористичної операції, використанням психотехнологій у практиці підготовки особового складу правоохоронних органів, вивченням психологічних аспектів спілкування з особами, які мають намір скоїти суїцид, дослідженням дій працівників патрульної поліції під час виїздів на виклики тощо [1–5]. На замовлення ДКЗ НПУ МВС України науковці ДНДІ МВС України розробляють наукову проблематику підвищення ефективності управлінської діяльності керівників підрозділів Національної поліції України, професійного психологічного відбору поліцейських і керівників поліцейських підрозділів, створення методичного інструментарію психологічного супроводу діяльності поліції.

Тому **метою** статті є розкриття можливих напрямів удосконалення психологічної підготовки працівників Національної поліції України як важливої умови підвищення ефективності діяльності поліції.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо, як закон України «Про Національну поліцію», постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національну поліцію», та наказ МВС України «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» сприяють вирішенню завдань професійної психологічної підготовки поліцейських.

Статтею 72 закону України «Про Національну поліцію» передбачено, що професійне навчання поліцейських включає в себе декілька видів, а саме: 1) первинну професійну підготовку; 2) підготовку у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання; 3) післядипломну освіту; 4) службову підготовку як систему заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь і навичок працівника поліції з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю його оперативно-службової діяльності.

Стаття 73 Закону «Первинна професійна підготовка» визначає, що поліцейські, які вперше прийняті на службу з метою набуття спеціальних навичок, необхідних для виконання повноважень поліції, зобов'язані пройти первинну професійну підготовку за відповідними навчальними програмами (планами), затвердженими Міністерством внутрішніх справ України.

Стаття 74 Закону «Підготовка поліцейських у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання» передбачає, що до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, можуть бути зараховані

громадяни України, яким станом на 31 грудня року вступу виповниться 17 років.

Стаття 75 Закону «Післядипломна освіта поліцейських» визначає, що для поліцейських є обов'язковою також післядипломна освіта, яка здійснюється на загальних засадах, визначених законом України «Про вищу освіту», і складається з: 1) спеціалізації; 2) перепідготовки; 3) підвищення кваліфікації; 4) стажування. Післядипломна освіта поліцейських може здійснюватися безпосередньо в підрозділах поліції або в навчальних закладах, у тому числі на договірних умовах. Перші три види професійного навчання здійснюються вищими навчальними закладами із специфічними умовами навчання МВС України, навчальними планами та програмами яких передбачено вивчення психологічних дисциплін, пов'язаних з ефективною комунікацією, стресостійкістю поліцейських тощо.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національну поліцію» передбачено, що Національна поліція України, відповідно до покладених на неї завдань організовує систему психологічного забезпечення поліцейських і працівників Національної поліції, забезпечує її функціонування. Проте до цього часу ще не ухвалено відповідних нормативних документів, які б закріплювали принципи організації, завдання, функції, структуру, форми і методи діяльності служби психологічного забезпечення Національної поліції.

Наказом МВС України від 26.01.2016 № 50 затверджено Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України. До видів службової підготовки належать:

- функціональна підготовка – комплекс заходів, спрямований на набуття й удосконалення поліцейським знань, умінь і навичок у сфері нормативно-правового забезпечення службової діяльності, необхідних для успішного виконання ним службових обов'язків;

- загальнопрофільна підготовка – комплекс заходів, спрямованих на набуття й удосконалення поліцейським умінь і навичок практичного застосування теоретичних знань щодо формування готовності до дій у ситуаціях різних ступенів ризику, а також щодо надання домедичної допомоги під час виконання службових завдань;

- тактична підготовка – комплекс заходів, спрямований на набуття й удосконалення поліцейським навичок практичного застосування теоретичних знань щодо правильного оцінювання конкретних подій із подальшим прийняттям правомірних рішень і психологічної готовності до дій у ситуаціях різних ступенів ризику;

- вогнева підготовка – комплекс заходів, спрямований на вивчення поліцейським основ стрільби з вогнепальної зброї, правомірного її застосування (використання) та вдосконалення навичок безпечного поводження з нею, швидкісної та влучної стрільби по нерухомих і рухомих цілях, із різних положень, в обмежений час, в русі тощо;

- фізична підготовка – комплекс заходів, спрямований на формування й удосконалення рухових умінь і навичок, розвиток фізичних

якостей і здібностей поліцейського з урахуванням особливостей його професійної діяльності.

Деякі види, наприклад вогнева і тактична підготовки, передбачають психологічну складову. Так, у згаданому Положенні зафіксовано, що заняття з вогневої підготовки організуються та проводяться в навчальних групах за місцем служби, на навчальних зборах з обов'язковим урахуванням рівня підготовленості і психологічних якостей поліцейських. Тактична підготовка передбачає набуття й удосконалення психологічної готовності поліцейських до дій у ситуаціях різних ступенів ризику, поліцейських навичок щодо формування морально-психологічної стійкості до виконання службових завдань в особливих умовах. Проте Положенням не визначено форми, методи, технології та засоби вирішення завдань, пов'язаних із психологічною складовою службової підготовки поліцейських.

Таким чином, як видно з аналізу змісту закону України, постанови Кабінету Міністрів і Положення, психологічному забезпеченню діяльності Національної поліції сьогодні не приділяється належної уваги. Важливі питання, пов'язані з необхідністю озброєння поліцейських розвиненими психологічними навичками підтримання емоційної стійкості та протистояння стресам, удосконаленням комунікації та встановленням психологічного контакту з громадянами, оптимізацією соціально-психологічного клімату в колективах підрозділів, протидією службовим зловживанням та корупції в діяльності поліції тощо, зараз належним чином не вирішуються через відсутність їх нормативно-правового регулювання.

Вважаємо, що з метою докорінного поліпшення якості психологічної підготовки та психологічної роботи в підрозділах Національної поліції України доцільно доповнити перелік видів службової підготовки, закріплених у Положенні про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженому наказом МВС від 26.01.2016 № 50, таким видом, як професійна психологічна підготовка поліцейських. Досвід діяльності поліції зарубіжних країн свідчить, що вона являє собою комплекс організаційних і психологічних заходів, спрямованих на формування та розвиток в поліцейських професійно важливих якостей. Професійна психологічна підготовка має на меті розвиток загальних і спеціальних професійних здібностей, знань та умінь поліцейських і формування системної якості поліцейського – психологічної готовності особистості до професійної діяльності. Саме психологічна готовність є кінцевим результатом психологічної підготовки, який являє собою стійкий довготривалий стан особистості, що характеризується мобілізацією всіх психофізіологічних ресурсів організму, наявністю комплексу мотивів, знань, умінь, навичок та індивідуальних якостей, які забезпечують ефективність виконання певної діяльності. Психологічна готовність є передумовою будь-якої цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості й ефективності. У структурі психологічної готовності до

професійної діяльності традиційно виділяють такі функціонально взаємозалежні компоненти: а) мотиваційний – перелік мотивів до вибору та виконання професійних обов'язків і завдань; б) когнітивний – система знань, необхідних для успішного виконання професійної діяльності; в) операціональний – наявність умінь і навичок, які відповідають вимогам професійної діяльності; г) особистісний – комплекс професійно важливих індивідуально-психологічних якостей, необхідних для виконання професійної діяльності. Достатня розвиненість цих компонентів та їх цілісна єдність забезпечують високий рівень готовності людини до активної, самостійної, творчої професійної діяльності. Недостатня їх розвиненість свідчить про незавершеність процесу формування готовності, його середній або низький рівень.

Професійна психологічна підготовка поліцейського – тривалий процес, який починається на етапі початкової професійної підготовки та продовжується протягом всієї професійної діяльності. Програми психологічної підготовки поліцейських, зазвичай, розробляються науковцями, а безпосередню психологічну підготовку здійснюють практичні психологи підрозділів поліції та керівники в ході психологічного супроводу навчання та професійної діяльності поліцейських [5–7]. Професійна психологічна підготовка має реалізовуватися шляхом проведення навчальних і практичних занять з використанням інтерактивних технологій та методів навчання (тренінгів, ділових ігор, психодрами, брестормінгу, кейсів, відпрацювання смуг перешкод тощо). Така підготовка передбачає участь психологів у проведенні цільових інструктажів поліцейських, які направляються для несення служби в екстремальних умовах (зведені загони, що відряджаються до зони проведення АТО, залучаються до охорони публічного порядку під час масових заходів тощо).

У процесі професійної психологічної підготовки важливо також забезпечити функціонування психотренінгових комплексів, організацію та проведення тренінгів з актуальної для професійної діяльності поліцейських тематики, спрямованої на формування необхідних професійних, поведінкових і комунікативних навичок, готовності до дій у різноманітних службових ситуаціях, практичне відпрацювання поліцейськими типових професійних завдань. Важливим елементом такої роботи є вивчення передового міжнародного досвіду щодо ефективних форм і методів професійної психологічної підготовки, впровадження сучасних новітніх психологічних методів навчання у практичну діяльність системи психологічного забезпечення Національної поліції України. Вважаємо доцільним розробити Комплексну програму організації та проведення професійної психологічної підготовки поліцейських Національної поліції України, яка б затверджувалася й упроваджувалася відповідним наказом МВС України та закріплювала принципи організації, мету, завдання, методи і засоби її здійснення. Також вважаємо, що необхідно затвердити в установленому порядку Положення про організацію системи психологічного

забезпечення Національної поліції України, яке має регулювати питання організації, планування та контролю системи психологічного забезпечення, визначати принципи, завдання, функції та напрями його здійснення, методи, прийоми й засоби роботи, форми обліку, питання матеріально-технічного забезпечення, порядок взаємодії та повноваження психологів, керівників органів і підрозділів Національної поліції, інших посадових осіб, задіяних у реалізації завдань психологічної роботи.

Висновок. На сьогодні в Україні відсутня нормативно-правова база проведення професійної психологічної підготовки поліцейських. Тому актуальним завданням є розробка низки нормативно-правових актів, які б врегулювали питання, пов'язані з організацією та проведенням психологічної підготовки поліцейських. Вбачається доцільним, у першу чергу, доповнити перелік видів службової підготовки, закріплених у Положенні про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженому наказом МВС від 26.01.2016 № 50, таким видом, як професійна психологічна підготовка поліцейських. Також доцільно розробити Комплексну програму організації та проведення професійної психологічної підготовки поліцейських Національної поліції України, яка б затверджувалася й упроваджувалася відповідним наказом МВС України. Важливим нормативним документом, спрямованим на покращення професійної психологічної підготовки особового складу Національної поліції України, може стати Положення про організацію системи психологічного забезпечення Національної поліції України, яке б також затверджувалося й упроваджувалося відповідним наказом МВС.

Список бібліографічних посилань: 1. Барко В. І., Клименко І. В., Криволапчук В. О. Профілактика адиктивної поведінки у працівників ОВС України: навч. посіб. Київ, 2009. 52 с. 2. Спеціальна фізична підготовка: навч. посіб./В. О. Криволапчук, М. С. Кримська, С. М. Решко та ін. Київ: Нац. ун-т внутр. справ, 2009. 209 с. 3. Психологічна та фізична готовність особистості до дій в екстремальних ситуаціях: практ. посіб./В. П. Остапович, В. Г. Бабенко, Л. А. Кириєнко; за ред. В. О. Криволапчука. Київ: ДНДІ МВС України, 2016. 84 с. 4. Криволапчук В. О., Кушнарєв С. В., Слівінський В. Р. Профілактика професійної деформації працівників органів внутрішніх справ: навч.-метод. посіб. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. 68 с. 5. Остапович В. П., Кириєнко Л. А., Котляр Ю. В., Барко В. В. Особливості надання психологічної допомоги учасникам АТО: посібник/ за ред. В. О. Криволапчука. Київ: ДНДІ МВС України, 2017. 163 с. 6. Aldwin C. M. Stress, coping, and development, Second Edition: An Integrative Perspective. New York: Guilford, 2007. 432 p. 7. Maddi S., Khoshiba D. M., Jensen K., Carter E., Lu J. L., Harvey R. H. Hardiness training for high risk undergraduates. *NACADA Journal*. 2002. № 22. Pp. 45–55. 8. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379. 9. Про затвердження Положення про Національну поліцію: постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 // Урядовий портал: веб-портал. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248607704>. 10. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції

України: наказ МВС України від 26.01.2016 № 50 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>.

Надійшла до редакції 24.03.2017

Барко В. И., Остапович В. П., Барко В. В. Пути повышения эффективности профессиональной психологической подготовки полицейских Национальной полиции Украины

Рассмотрены вопросы совершенствования профессиональной психологической подготовки полицейских Национальной полиции Украины. Проанализирован отечественный и зарубежный опыт организации и проведения психологической подготовки полицейских, результатом которой должен быть высокий уровень мотивации профессиональной деятельности полицейских, формирование способности успешно противодействовать стрессам, конфликтам и другим факторам риска, развитие профессионально важных индивидуально-психологических качеств. Предоставлены предложения относительно разработки нормативных документов для организации и осуществления профессиональной психологической подготовки полицейских Национальной полиции Украины.

Ключевые слова: полиция, правоохранительные органы, профессиональная психологическая подготовка, нормативно-правовое обеспечение, мотивация, стресс.

Barko V. I., Ostapovich V. P., Barko V. V. Directions of increasing efficiency of professional psychological training of police officers of the National Police of Ukraine

Referring the works of domestic and foreign scholars, as well as own research the authors have revealed theoretical and psychological grounds of improving professional psychological training of police officers of the National Police of Ukraine. Domestic and foreign experience of organizing and conducting psychological training of police officers, the current regulatory basis of professional police training has been analyzed. Based on the conducted analysis the authors have indicated that nowadays the psychological provision of the National Police is neglected; important issues related to the need of police armament by the developed psychological skills to support emotional stability and countering stress, improving communications and establishing psychological contact with the public, optimizing socio-psychological climate in groups, counteracting official abuses and corruption in the police activities, are not adequately resolved.

The authors have provided suggestions to develop regulations that would have settled the organization and conduction of such police training. The authors have offered to supplement the list of professional training by professional psychological training of police officers, to develop the Comprehensive program of organization and conduction of professional psychological training of police officers and to approve Regulations on organization of the system of psychological provision of the National Police of Ukraine in the prescribed manner.

Keywords: police, law enforcement agencies, professional psychological training, regulatory provision, motivation, stress.

